

Danilo RADOJEVIĆ

**ODBORU ZA PODIZANJE NJEGOŠEVOG
MAUZOLEJA NA LOVCENU***

Cetinje

Podstaknut sam pismom Dragana Jeremića, književnika iz Beograda, koje je objavio u svojem listu (Književne novine, 29. avgusta 1970. godine), te vam pišem ovo nekoliko redova.

Nije u tome pismu važan ni pokušaj (neka mi oprostí D. Jeremić što se služim njegovijem manirom) Jeremićev, da „ospori“ autentičnost i umjetničku vrijednost kiparskog djela Ivana Meštrovića (Meštrovićevo djelo je dovoljno originalno, umjetnički cjelovito, ozračeno unutrašnjim smislom i svojevrsnim proporcijama, da će se, bez napora, moći braniti, u svim vučjim vremenima za umjetnost, od prolaznosti, kao i od neiskrenih i neinteligentnih pokušaja da se ljepota umjetničkog doživljaja zamijeni betonskim monstrumima koje „brane“ lažne parade riječi, i koje „drži“ varka da će kvantitetom pobijediti).

Bitno je na koji je način Dragan Jeremić, čovjek koji je do sada nalazio uvijek tuđu ruku da potpisuje njegove političke okršaje, izišao iz „anonimnosti“ i morao lično stupiti u akciju, kao veliki majstor masonske lože. Nemam namjeru ispravljati Jeremićeve pogreške, posebno ne ovijem putem: pokazaću samo na nekolike osnovne netačnosti, na kojima je on zidao „cijelu 'istorijsku' istinu“, na kojoj insistira u cijelom članku, i tako pokušava moralno oboriti akciju oko podizanja Njegoševog Mauzoleja.

Jeremić veli da su Meštrovićeви međuratni spomenici, koje je podizao za potrebe monarhističkih režima, – „izmenom društvene situacije – izgubili onaj prvobitni simboličan smisao“, pa ne treba rušiti spomenik „Zahvalnosti Francuskoj“ (preko njega se zahvaljivala velikosrpska buržoazija francuskoj buržoaziji što joj je pomogla da dobije kao prćiju jugoslovenske zemlje) ili „Neznanom junaku“ na Avali. Kako onda nije dobio svoj pravi „simboličan smisao“ Meštrovićev Mauzolej Njegošu, koji je rađen po porudžbi narodne vlasti crnogorske, a podiže ga crnogorsko samoupravno društvo. Tako se, na samim Jeremićevim riječima, lomi njegova (Jeremićeva) konstrukcija, da moralno ospori akciju oko podizanja Mauzoleja. Ali, to spada u „cijelu“ istinu Dragana Jeremića.

* Pismo se ovde prvi put publikuje.

Njemu smeta što je dr Dedijer pred javnošću pokazao da sadašnja kapela, koju je podigao kralj Aleksandar Karađorđević, predstavlja „simbol uništenja crnogorske državnosti, simbol prevage dinastije Karađorđevića nad Petrovićima, i, najzad, simbol uništenja nezavisnosti Crnogorsko-primorske mitropolije“. Da bi nas uvjerio u „dobronamjernost“ kralja Aleksandra, Jeremić ističe da je bio „potomak i dinastije Petrovića“. Pošto je ovdje nemoguće što opširnije reći o tome, inače, vrlo poznatom „rođačkom“ odnosu prema Petrovićima i Aleksandrovim „plemenitim“ namjerama prema Crnogorcima i Crnoj Gori, – navešću samo riječi kralja Aleksandra Karađorđevića, koje je uputio srpskom generalu Drag. Milutinoviću, kada ga je odredio za komandanta srpskih trupa, upućenih da, 1918. godine, umarširaju u Crnu Goru: „Vama je osiguran čin generalski (...). Pri radu u Crnoj Gori nemojte biti meka srca. Kralju Nikoli treba zabraniti dolazak u Crnu Goru po svaku cenu, pa ma upotrebili razna sredstva“ (Arhiv SANU, br. 11441/11493 – 1 – 8).

Jeremić kaže, da je kralj Aleksandar „1932. godine naložio Meštroviću da ranije odloženu ideju otpočne da realizuje“, tj. mauzolej na Lovćenu, ali da su „Ideju o podizanju reprezentativnog spomenika, i to u Beogradu, preuzeli (...) zatim visoki srpski akademici, crkveni, vojni i politički krugovi“. A šta je istina od ove „cijele“ istine koju nam „otkriva“ Dragan Jeremić? Udruženje Crnogoraca u Beogradu donijelo je odluku 1929. godine da podigne spomenik Njegošu u Beogradu. Treba imati u vidu činjenicu, da je Udruženje Crnogoraca u Beogradu formirao onaj dio crnogorske buržoazije koji je pomagao velikosrpskoj buržoaziji, i regentu Aleksandru, da izvrši prisajedinjenje Crne Gore, pa se odmah u „bratskoj“ zajednici osjetio ugroženim (srpska buržoazija se javno smijala i tako provjerenim bivšim svojim agentima, inače Crnogorcima, kao što je jedan Tomo Oraovac, pošto su im poslužili da izvrše prisajedinjenje Crne Gore, – sada su im ispali jadni, arhaični, epski, neupotrebljivi; vidi, recimo: Govor Toma P. Oraovca, narodnog poslanika, u Narodnoj skupštini, stenografske bilješke, Beograd, 1924), jer nijesu dobili položaje koje su očekivali, nijesu bili nikakvi činioci. Zato su bili i formirali Udruženje, da bi lakše realizirali svoje ciljeve, udruženi; uzeli su Njegoša kao simbol okupljanja, „koji je visoko sa crnogorskih planina držao razvijenu zastavu: 'Za krst časni i slobodu zlatnu'; u teškim danima našega naroda, kada se po Njegoševim riječima zbivaše: 'Bješe oblak sunce pomračio' (ta crnogorska buržoazija je radila sve napamet, pa i Njegoševe stihove tako citirala, inače, taj stih glasi: „Bješe oblak sunce uhvatilo“ – stih 2622 – primj. D. R.), 'na oltaru plakaše kandelo' (Njegošev stih glasi: „Pred oltarom plakaše kandelo“ – primj. D. R.) – kako oni kažu u pismu, 1932. godine, kojim mole srpskog patrijarha da se primi članstva u Odboru za podizanje spomenika Njegošu u Beogradu. Kasnije se kralj Aleksandar prihvatio pokroviteljstva. Međutim, 24. oktobra 1933.

godine Nadzorni i Izvršni odbor preuzeli su akciju za podizanje spomenika Njegošu u Beogradu od Udruženja Crnogoraca u Beogradu, dakle, preuzeli su inicijativu „visoki srpski akademici, crkveni, vojni i politički krugovi“ – kako dobro veli Jeremić, ali ne kaže „cijelu“ istinu jer ne veli da su ti srpski akademici, crkveni, vojni i politički krugovi, „pod visokim pokroviteljstvom Nj. V. kralja Aleksandra I“, preuzeli od Udruženja Crnogoraca inicijativu, da bi joj dali drugi smjer i smisao, da bi razbili okupljanje ugrožene crnogorske buržoazije, oko ličnosti Njegoševe. Jeremić nas opominje da je na „čelu“ Odbora bio Gavriilo Dožić koji je, kaže, „bio vođa delegacije koja je u Beogradu 1918. godine saopštila“ odluku „velike“ „narodne“ „skupštine“ (Jeremić, naravno, pridaje toj „skupštini“ značenje koje ona nema, pa je piše velikim slovom; ali, i to spada u „cijelu“ istinu njegovu). On i ovdje ostavlja „tezu“ nedorečenu – da bi se kasnije ako ga neko napadne, „lakše“ branio, zato i nije rekao da je Gavriilo Dožić prodao svoju zemlju – Crnu Goru – za patrijaršijski prijesto. Ali, i to spada u „cijelu“ istinu Dragana Jeremića. On ne govori ni to što je predsjednik Izvršnog odbora za podizanje spomenika Njegošu u Beogradu – bio poslije srpski general (i akademik) Ž. G. Pavlović. I to spada u „cijelu“ istinu koju nam nudi Jeremić.

Odbor – kasnije nazvan Društvo za podizanje spomenika u Beogradu Petru II Petroviću Njegošu – nikako ne uspje podići spomenik (bili su, do početka drugog svjetskog rata, prikupili 886.058 dinara, koje su deponovali u Opštinskoj štedionici u Beogradu i Državnoj hipotekarnoj banci), jer im se nije ni podizao. Ali i to spada u „cijelu“ istinu, koju namjerno prešućuje, ili joj drugi smisao daje – D. Jeremić.

Ipak nije moguće nabrojiti sve činjenice koje je tendenciozno izostavio Dragan Jeremić, kao što se u pismu ne mogu ni prokomentarisati kako treba ni sve „činjenice“ koje on navodi, ali je i iz ovih nekoliko stavova vidljiva krnja „cijela“ istina Dragana Jeremića.

Umjesto kakvog drugog završetka ovoga pisma, želim da čestitam dr Vladimiru Dedijeru na poštenom i znanstvenom pristupu problemima koji su u vezi sa podizanjem Mauzoleja Njegošu.

Beograd, 21. septembra 1970. godine

Dr Danilo Radojević,
Beograd, Dž. Vašingtona br. 28